

ความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับอาณาจักรเหลียว ซีเซีย และจิน: ภาพสะท้อนความยืดหยุ่นทางการทูต สมัยราชวงศ์ซ่ง (ค.ศ. 960-1279)

China's Relations with the Liao, Xixia, and Jin: A Reflection of Diplomatic Flexibility during the Song Dynasty (960-1279 C.E.)

สิทธิพา เกรือรัฐติกา¹ / Sithipon Kruarattikan

บทคัดย่อ

บทความนี้ต้องการชี้ให้เห็นว่าการทูตของจีนในสมัยจักรวรรดิมิได้จำกัดอยู่เฉพาะในระบบบรรณาการที่มองว่าจีนเป็นศูนย์กลางเท่านั้น หากแต่มีแบบแผนและธรรมเนียมทางการทูตที่หลากหลายและปรับตัวตามสภาวะแวดล้อมภายนอกที่เปลี่ยนแปลงไป ดังเช่นในสมัยราชวงศ์ซ่ง (ค.ศ. 960-1279) ที่การทูตของจีนมีลักษณะยืดหยุ่นและมุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์จนทำให้ราชวงศ์ดังกล่าวสามารถอยู่รอดได้ท่ามกลางภัยคุกคามจากอาณาจักรเหลียว ซีเซีย และจิน เป็นเวลารวมกันถึงสามศตวรรษ

คำสำคัญ: จีน การทูต ราชวงศ์ซ่ง อาณาจักรเหลียว อาณาจักรซีเซีย อาณาจักรจิน

Abstract

This article argues that diplomacy of imperial China was not only carried out under the tribute system with Sinocentric assumptions, but also practiced in multiple ways and traditions, reflecting its adaptation to changes in the external environment. During the Song Dynasty (960-1279 C.E.), Chinese diplomacy, under threat from the Liao, Xixia and Jin, was implemented with flexibility and pragmatism which resulted in Song survival for three centuries.

Keywords: China, diplomacy, Song Dynasty, the Liao, the Xixia, the Jin

¹ อาจารย์ประจำและผู้อำนวยการศูนย์วิจัยการ วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บทนำ

ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของจีนมิได้มีเพียงหนึ่งหรือสองธรรมเนียม หากแต่มีหลากหลาย บางอย่างมีความเป็นมาย้อนกลับไปหลายพันปี ธรรมเนียมเหล่านี้ก่อตัวจนเป็นบ่อเกิดที่อุดมไปด้วยคำชี้แนะ แรงบันดาลใจ และวาทกรรมทางการเมือง อีกทั้งแสดงให้เห็นถึงชาวจีนผู้ซึ่งรู้จักสิ่งที่ดีที่สุดและสิ่งที่เลวร้ายที่สุด นั่นคือ ความเป็นเจ้าทางการเมืองและความสูงส่งทางวัฒนธรรมเหนือดินแดนจำนวนมากในทวีปเอเชีย รวมถึงการตกเป็นเบี้ยล่างแล้วข้าแล้วและ การต่อสู้อย่างล้างผลาญซึ่งกันและกัน ธรรมเนียมเหล่านี้อาศัยเครื่องมือหลายแบบ ตั้งแต่แบบจักรพรรดิผู้สูงส่งด้วยคุณธรรมไปจนถึงความฉลาดแกมโกงแบบมาคิอาเวลลี ธรรมเนียมเหล่านี้สอนให้รู้จักการใช้กำลังอย่างโหดร้าย การแลกเปลี่ยนทางการค้าและวัฒนธรรม การทูตลับและพันธมิตร การประนีประนอม หรือแม้กระทั่งการเข้าด้วยกันกับศัตรูผู้พิชิต (Hunt, 1996: 8-9)

คำอธิบายทั่วไปเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของจีนมักจะระบุว่า ก่อนที่อังกฤษเปิดฉากทำสงครามฝิ่นกับจีนใน ค.ศ. 1840 ระบบวิเทศสัมพันธ์ของจีนดำเนินไปภายใต้สิ่งที่ชาวตะวันตกขนานนามให้ว่า “ระบบบรรณาการ” (朝贡体系 The Tribute System) ซึ่งพัฒนามาจาก “ระบบเฟิงเจี้ยน” (封建) ที่กษัตริย์ราชวงศ์โจวตะวันตก (西周 1112 ปี-771 ปี ก่อน ค.ศ.) ใช้ในการควบคุมแคว้นต่างๆ (Lee, 1988) ระบบบรรณาการตั้งอยู่บนหลักการที่ว่า จีนคือศูนย์กลางของอารยธรรมที่อยู่ภายใต้การปกครองของจักรพรรดิผู้มีสถานะเป็นโอรสแห่งสวรรค์ (天子) ส่วนอาณาจักรอื่นๆ มีสถานะเป็นอนารยชนที่ต้องแสดงความจงรักภักดีต่อจักรพรรดิด้วยการส่งคณะทูตมาถวายบรรณาการตามระยะเวลาและแบบแผนที่จีนกำหนด และพระองค์จะทรงตอบแทนคณะทูตด้วยการพระราชทานของขวัญอันมีค่าและสิทธิพิเศษทางการค้า (Fairbank, 1974: 4-11) ระบบบรรณาการจึงมีลักษณะสูงต่ำ

เป็นลำดับขั้นและไม่เสมอภาค ต่างจากระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในโลกตะวันตกสมัยใหม่หลังสนธิสัญญาเวสต์ฟาเลีย (The Treaty of Westphalia) เมื่อ ค.ศ. 1648 ที่แต่ละรัฐในยุโรปยอมรับความเสมอภาคทางอธิปไตยของกันและกัน บทความนี้ต้องการชี้ให้เห็นว่าระบบวิเทศสัมพันธ์ของจีนสมัยโบราณมิได้ยึดติดกับรูปแบบของระบบบรรณาการอย่างตายตัว หากแต่มีความยืดหยุ่นและความสามารถในการปรับตัวทางการทูตให้เข้ากับสภาวะแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ดังกรณีของจีนสมัยราชวงศ์ซ่ง (宋朝 ค.ศ. 960-1279) ซึ่งเผชิญหน้ากับภัยคุกคามจากอนารยชนทางทิศเหนืออย่างอาณาจักรเหลียว (辽 ค.ศ. 904-1125) อาณาจักรซีเซีย (西夏 ค.ศ. 990-1227) และอาณาจักรจิน (金 ค.ศ. 1115-1234) จนทำให้จักรพรรดิราชวงศ์ซ่งต้องยอมประนีประนอมกับอาณาจักรทั้งสาม แม้ว่าการทำเช่นนี้จะลดทอนสถานะการเป็น “อาณาจักรกลาง” (中国) ของจีนลงไปอย่างมาก แต่ก็ช่วยให้ราชวงศ์ซ่งสามารถดำรงตนอยู่รอดท่ามกลางภัยคุกคามจากอนารยชนได้เป็นเวลาถึงสามศตวรรษ

สถานการณ์ทางการเมืองของจีนในคริสต์ศตวรรษที่ 10

ภายหลังการล่มสลายของราชวงศ์ถัง (唐朝 ค.ศ. 618-907) จีนเข้าสู่ยุคแห่งความไร้เอกภาพ โดยในภาคเหนือมีราชวงศ์ต่างๆ รวมห้าราชวงศ์ผลัดกันขึ้นมา มีอำนาจในระยะเวลาดังนั้นๆ ประกอบไปด้วยราชวงศ์เหลียงยุคหลัง (后梁 ค.ศ. 907-923) ราชวงศ์ถังยุคหลัง (后唐 ค.ศ. 923-936) ราชวงศ์จิ้นยุคหลัง (后晋 ค.ศ. 936-946) ราชวงศ์ฮั่นยุคหลัง (后汉 ค.ศ. 947-950) และราชวงศ์โจวยุคหลัง (后周 ค.ศ. 951-959) ขณะที่ภาคใต้รวมทั้งแถบซานซี (山西) แตกออกเป็นสิบอาณาจักร ประกอบไปด้วยอาณาจักรสุ่ยุคแรก (前蜀 ค.ศ. 908-925) อาณาจักรอู๋ (吴 ค.ศ. 902-937) อาณาจักรหมิ่น (闽 ค.ศ. 909-945) อาณาจักรอู๋เยว่ (吴越 ค.ศ. 908-978) อาณาจักรฉู่ (楚 ค.ศ. 907-951) อาณาจักรฮั่นใต้ (南汉 ค.ศ. 907-971) อาณาจักรหนานผิง (南平 ค.ศ. 913-963) อาณาจักรสุ่ยุคหลัง (后蜀 ค.ศ. 934-965) อาณาจักรถังใต้ (南唐 ค.ศ. 937-975) และอาณาจักรฮั่นเหนือ (北汉 ค.ศ. 951-979)

นักประวัติศาสตร์เรียกยุคนี้ว่า “สมัยห้าราชวงศ์สิบอาณาจักร” (五代十国) ความแตกแยกดังกล่าวค่อยๆ ยุติลงเมื่อเจ้าควงอั้น (赵匡胤) แม่ทัพแห่งราชวงศ์โจวยุคหลังสถาปนาตนเองเป็นจักรพรรดิพระองค์แรกของราชวงศ์ซ่งเมื่อ ค.ศ. 960 โดยตั้งราชธานีที่ไคเฟิง (开封) และราชวงศ์ซ่งก็ได้ดำเนินการปราบปรามอาณาจักรต่างๆ ได้สำเร็จจนเป็นเอกภาพ

ขณะที่จีนกำลังอยู่ในช่วงแห่งความแตกแยกนั้นเอง ชาวซีตัน (契丹)² ซึ่งอาศัยอยู่ในทุ่งหญ้าแถบมองโกเลียในได้รวมตัวกันเป็นอาณาจักรเหลียว ภายใต้การนำของเยหลี่ว้อเป่าจี (耶律阿保机 ค.ศ. 872-926) หรือเหลียวไท่จู่ (辽太祖) ซึ่งสถาปนาตนเป็นข่านเมื่อ ค.ศ. 907 ก่อนจะยกตนเองเป็นจักรพรรดิตามแบบจีนเมื่อ ค.ศ. 916 โดยมีเมืองหลวงใหญ่อยู่ที่หลินหวง (临潢 ปัจจุบันอยู่ในมองโกเลียใน) และในรัชสมัยของจักรพรรดิเหลียวไท่จง (辽太宗 ครองราชย์ ค.ศ. 926-947) ผู้เป็นพระราชโอรส อาณาจักรเหลียวได้เริ่มรุกรานภาคเหนือของจีน โดยใน ค.ศ. 938 พระองค์ได้บีบบังคับจักรพรรดิราชวงศ์จินยุคหลังยกดินแดนสิบหกหัวเมืองแถบเยียนจิง (燕京 ปัจจุบันคือปักกิ่ง) และหยุนโจว (云州 ปัจจุบันคือต๋างถง) ซึ่งอยู่ใต้แนวกำแพงเมืองจีนให้แก่อาณาจักรเหลียวได้สำเร็จ หรือเท่ากับว่าดินแดนสิบหกหัวเมืองอันเป็นที่อยู่อาศัยของชาวจีนอันได้ตกอยู่ภายใต้การปกครองของชาวซีตันที่เป็น “อนารยชน” ไปแล้ว ฉะนั้นภารกิจสำคัญประการหนึ่งที่จักรพรรดิจินในต้นยุคราชวงศ์ซ่งปรารถนาจะทำให้สำเร็จก็คือ การนำดินแดนสิบหกหัวเมืองกลับมาอยู่ภายใต้การปกครองของชาวจีนอันตามเดิม (Tao, 1988: 13)

นโยบายของราชวงศ์ซ่งต่ออาณาจักรเหลียวและการทำสนธิสัญญานานยวนเมื่อ ค.ศ. 1005

ภายหลังจากสถาปนาราชวงศ์ซ่ง เจ้าควงอั้นหรือจักรพรรดิซ่งไท่จู่ (宋太祖 ครองราชย์ ค.ศ. 960-976) ทรงตระหนักถึงภัยคุกคามที่มาจากอาณาจักรเหลียว

² คำว่า “ซีตัน” (Qidan หรือ Khitan) ต่อมาเขียนเป็น “คาเธย์” (Cathay) ซึ่งเป็นคำที่ชาวยุโรปสมัยกลางใช้เรียกประเทศจีน

ทางทิศเหนือ แต่ขณะเดียวกันก็ทรงตระหนักด้วยว่าดินแดนตอนใต้ของจีนยังไม่มีเอกภาพ จึงทรงดำเนินนโยบายตามคำแนะนำของอัครมหาเสนาบดีเจ้าผู้ (赵普) ที่ว่า “ภาคใต้ก่อนภาคเหนือ” (先南后北) เพราะการรวมภาคใต้ให้เป็นปึกแผ่นจะทำให้ราชวงศ์ซ่งมีรายได้เพิ่มจากการเก็บภาษีและพร้อมทำสงครามกับอาณาจักรเหลียวมากขึ้น (Kuhn, 2009: 34) ฉะนั้นในระหว่างที่สงครามรวบรวมภาคใต้กำลังดำเนินไป พระองค์จึงทรงสร้างสัมพันธภาพกับอาณาจักรเหลียวไปพลางก่อน โดยใน ค.ศ. 974 ข้าราชการท้องถิ่นที่ชายแดนของซ่งและเหลียวได้แลกเปลี่ยนจดหมายระหว่างกันโดยระบุว่าต่างฝ่ายต่างเป็น “มิตรประเทศ” (与国) และในปีเดียวกันทูตของทั้งสองฝ่ายได้เดินทางไปถวายพระราชสาส์น (国书) อวยพรปีใหม่ซึ่งกันและกัน (Tao, 1988: 13) ข้อที่น่าสังเกตก็คือ แม้จักรพรรดิซ่งไท่จู่จะทรงอธิบายว่าสัมพันธไมตรีในครั้งนี้เกิดจากการที่อาณาจักรเหลียวมีความชื่นชมต่อราชวงศ์ซ่งและต้องการเข้ามาแสวงหาการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้ตนเองมีอารยธรรม (慕化而来) หากแต่พระองค์ก็ทรงระบุว่าเป็นเรื่องของ “โชค” (时运) ที่ทำให้สองฝ่ายมาสัมพันธ์กันหาใช่ผลของแรงดึงดูดที่มาจาก “คุณธรรม” (德) ของพระองค์ไม่ (Wang, 1983: 51) คำอธิบายเช่นนี้เป็นการลดทอนสถานะ “อาณาจักรกลาง” ของจีนลงไปอย่างชัดเจน เพราะโดยหลักการนั้นถือว่า พลังทางศีลธรรมของจักรพรรดิเป็นแรงดึงดูดที่ทำให้อาณาจักรทั้งหลายเข้ามามีปฏิสัมพันธ์และส่งบรรณาการให้กับจีน

เมื่อถึง ค.ศ. 979 ราชวงศ์ซ่งสามารถปราบปรามราชวงศ์อันเหนือได้สำเร็จและปิดฉากยุค “ห้าราชวงศ์ สิบอาณาจักร” ลงไปอย่างถาวร จักรพรรดิซ่งไท่จง (宋太宗 ครองราชย์ ค.ศ. 976-997) ก็ทรงเปลี่ยนนโยบายต่ออาณาจักรเหลียวโดยพยายามใช้กำลังทหารยึดสิบหกหัวเมืองภาคเหนือแถบเยียนจิงและหยุนโจวกลับคืนมาในปีนั้น แต่ประสบความล้มเหลว อีกทั้งยังทรงได้รับบาดเจ็บสาหัสอีกด้วย ต่อมาใน ค.ศ. 986 พระองค์ทรงฉวยโอกาสที่จักรพรรดิเหลียวเซิ่งจง (辽圣宗 ครองราชย์ ค.ศ. 982-1031) ยังทรงพระเยาว์ส่งทหารบุกขึ้นเหนืออีกครั้งแต่ก็ล้มเหลวเช่นกัน การต่อสู้อันยาวนานระหว่างราชวงศ์ซ่งกับอาณาจักรเหลียวยังคงมีอยู่เป็นระยะและยืดเยื้อมาจนถึง ค.ศ. 1004 เมื่อกองทัพเหลียวสามารถบุกลงมาเกือบประชิดราชธานีของราชวงศ์ซ่ง จักรพรรดิซ่งเจินจง (宋真宗 ครองราชย์ ค.ศ. 998-1022) จึงทรง

ยอมทำข้อตกลงสันติภาพที่เรียกว่า “สนธิสัญญาฉานยวน” (澶渊之盟) เมื่อ ค.ศ. 1005 โดยมีสาระสำคัญคือ (1) ทั้งสองฝ่ายจะเป็นมิตรที่ดีต่อกัน (2) ราชวงศ์ซ่งยินดีจ่าย “เงินรายปี” (岁币) ปีละ 100,000 ตำลึง (两) และผ้าไหมปีละ 200,000 พับ (匹) แก่อาณาจักรเหลียว (3) ทั้งสองฝ่ายจะเคารพในแนวแบ่งเขตของกันและกัน (4) ทั้งสองฝ่ายจะส่งคืนผู้ลี้ภัยของกันและกัน (5) ทั้งสองฝ่ายจะไม่รุกล้ำพื้นที่เพาะปลูกของกันและกัน (6) ทั้งสองฝ่ายจะไม่สร้างป้อมค่ายและขุดคลองเพิ่มเติม และ (7) ทั้งสองฝ่ายสาบานต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ว่าจะเคารพสนธิสัญญานี้ (Tao, 1988: 15)

ข้อสังเกตที่สำคัญสองประการในความสัมพันธ์ระหว่างราชวงศ์ซ่งกับอาณาจักรเหลียวหลังการลงนามในสนธิสัญญาฉานยวนก็คือ ประการที่หนึ่ง ราชวงศ์ซ่งยอมรับว่าอาณาจักรเหลียวเป็นรัฐที่มีสถานะเท่าเทียมกับตน ดังเอกสารของทางการซ่งที่ใช้คำว่า “สองรัฐ” (两国) “รัฐเพื่อนบ้าน” (邻国) “สองราชวงศ์” (两朝) “รัฐพี่น้อง” (兄弟之国) และราชวงศ์ซ่งก็เรียกอาณาจักรเหลียวว่า “ราชวงศ์เหนือ” (北朝) ขณะที่อาณาจักรเหลียวเรียกราชวงศ์ซ่งว่า “ราชวงศ์ใต้” (南朝) และมีการนับญาติระหว่างพระบรมวงศานุวงศ์ของทั้งสองฝ่ายอีกด้วย ประการที่สอง การที่สนธิสัญญาฉานยวนระบุว่าสองฝ่ายจะเคารพแนวแบ่งเขตของกันและกัน ถือเป็นหลักฐานที่โต้แย้งข้อสรุปที่ว่าจีนในสมัยจักรวรรดิไม่มีสำนึกเกี่ยวกับเขตอำนาจที่แน่นอน (Tao, 1988: 35-36) หรืออาจกล่าวได้อีกอย่างหนึ่งว่า การเป็น “ประเทศเบื่องบน ราชวงศ์แห่งสวรรค์” (天朝上国) และแนวคิดเรื่องเทียนเซี่ย (天下 All under Heaven) ที่มองว่าสรรพสิ่งใต้ฟ้าเป็นองคาพยพเดียวกันหมดนั้น ใช้ไม่ได้กับกรณีของราชวงศ์ซ่ง

สนธิสัญญาฉานยวนจึงสะท้อนให้เห็นความเป็นนักสัมฤทธินิยม (pragmatist) ของชนชั้นนำจีนในสมัยนั้นที่มุ่งเน้นการสร้างหลักประกันความมั่นคงโดยยอมยืดหยุ่นในเชิงหลักการและแบบแผน แม้จะมีการกล่าวกันว่าเงินรายปีที่ต้องส่งให้อาณาจักรเหลียวนำมาซึ่งปัญหาด้านการคลังของราชวงศ์ซ่ง (Lor Sathirasut, n.d.: 167) แต่ที่จริงแล้วเงินรายปีที่ต้องจ่ายมีค่าเพียงร้อยละ 1 หรือ 2 ของต้นทุนที่ใช้ในการทำสงคราม และมีมูลค่าไม่เกินร้อยละ 2 ของรายได้ทั้งหมดจากภาษีที่ราชวงศ์ซ่งเก็บได้ (Tao, 1988: 24; Reischauer and Fairbank, 2510: 406)

ส่วนการส่งเงินรายปีก็กระทำไปโดยระบุว่าเป็น “ของขวัญ” จากจักรพรรดิที่ส่งไปยังข้าราชการท้องถิ่นของราชวงศ์ซ่ง ณ ชายแดนเมืองสุงโจว (雄州) โดยมีข้าราชการท้องถิ่นของอาณาจักรเหลียวคอยรับ “ของขวัญ” ดังกล่าว (Tao, 1988: 16) ซึ่งช่วยรักษาพระพักตร์ของจักรพรรดิราชวงศ์ซ่งเอาไว้ได้ และภายหลังการลงนามในสนธิสัญญาฉานยวน ราชวงศ์ซ่งก็ยอมเปิดด่านการค้าชายแดนกับอาณาจักรเหลียวรวม 5 จุด งานศึกษาของโยชิโนบุเกี่ยวกับการค้าต่างประเทศของราชวงศ์ซ่งแสดงให้เห็นว่า ราชวงศ์ซ่งได้เปรียบดุลการค้าจากอาณาจักรเหลียวประมาณ 800,000 พวงเงิน (贯) ต่อปี โดยเป็นการได้เปรียบดุลการค้าภาครัฐประมาณ 400,000-500,000 พวงเงิน จึงสามารถกล่าวได้ว่าราชวงศ์ซ่งได้เงินรายปีที่ส่งให้อาณาจักรเหลียวทั้งหมดกลับคืนมาผ่านการค้านั่นเอง (Yoshinobu, 1983: 98)

ชนชั้นนำของราชวงศ์ซ่งแสดงออกอย่างชัดเจนว่าต้องการรักษาสนธิสัญญาฉานยวนเอาไว้เป็นหลักประกันความมั่นคงสืบไป รวมทั้งพยายามยกย่องและให้เกียรติอาณาจักรเหลียวมากยิ่งขึ้น ดังเห็นได้จากการเปลี่ยนชื่อสถานที่ที่มีความหมายในทางลบต่ออาณาจักรเหลียว เช่น จังหวัดทหารเว่ยหลู่ (威虜 แปลว่า ใช้กำลังกับศัตรู) เปลี่ยนชื่อเป็นจังหวัดทหารกว้างชิน (广信 แปลว่า เพิ่มความเชื่อใจ) จังหวัดทหารจิ้งผิง (静戎 แปลว่า สยบคนเถื่อน) เปลี่ยนชื่อเป็นจังหวัดทหารอันชู่ (安肃 แปลว่า สงบเยือก) จังหวัดทหารโพ่หลู่ (破虜 แปลว่า กำจัดคนเถื่อน) เปลี่ยนชื่อเป็นจังหวัดทหารชินอัน (信安 แปลว่า เชื่อใจและสันติ) เป็นต้น (Tao, 1988: 34) แต่กระนั้น ในส่วนลึกแล้วชนชั้นนำของราชวงศ์ซ่งยังคงมองชาวซี้ตันในทางลบ ดังปรากฏในเอกสารภายในและบันทึกของชนชั้นนำในสมัยนั้นที่เรียกชาวซี้ตันว่า “เป๋ยหลู่” (北虜 แปลว่า ศัตรูทางเหนือ) “โฉวหลู่” (丑虜 แปลว่า ศัตรูผู้อัปลักษณ์) และ “ไฉหลง” (豺狼 แปลว่า หมาป่า) เป็นต้น อีกทั้งยังพยายามกระทำการในเชิงสัญลักษณ์เพื่อยืนยันความสูงส่งทางอารยธรรมเหนืออารยชนอื่นๆ ดังเช่นการที่จักรพรรดิซ่งเจินจงเสด็จไปประกอบพระราชพิธีบูชาสวรรค์ (封禅) ณ ภูเขาไท่ (泰山) ในแหลมซานตงเมื่อ ค.ศ. 1008 นับว่าเพื่อยืนยันความชอบธรรมทางการเมืองและชดเชยเกียรติภูมิของราชวงศ์ซ่งที่สูญเสียไปภายหลังสนธิสัญญาฉานยวน (Tao, 1988: 37-38)

ความสัมพันธ์สามเส้า ช่ง-เหลียว-ซีเซีย ในคริสต์ศตวรรษที่ 11

อนารยชนอีกกลุ่มหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อความมั่นคงของราชวงศ์ช่งก็คือ อาณาจักรซีเซียของชาวตั้งกุต (党项族) ซึ่งเป็นชนเชื้อสายทิเบตที่อาศัยอยู่ในแถบที่ปัจจุบันเรียกว่ามณฑลกานซู่ (甘肃省) และเขตปกครองตนเองหนิงเซี่ยหุย (宁夏回族自治区) พวกเขาสะสมความมั่งคั่งจากการเป็นคนกลางในเส้นทางการค้าระหว่างจีนกับเอเชียกลาง โดยในยุคราชวงศ์ถัง ผู้นำของชาวตั้งกุตได้รับแต่งตั้งจากจักรพรรดิถังให้เป็นผู้คุมเมืองหน้าด่าน (节度使) ดูแลความสงบเรียบร้อยทางทิศตะวันตก (Mote, 1999: 171-172) และเมื่อถึงยุคต้นราชวงศ์ช่ง ผู้นำของชาวตั้งกุตได้ส่งคณะทูตมาถวายบรรณาการต่อทั้งจักรพรรดิราชวงศ์ช่งและอาณาจักรเหลียว ปัญหาเกิดขึ้นใน ค.ศ. 1038 เมื่อหยวนเฮ่า (元昊 ตาย ค.ศ. 1048) ผู้นำของชาวตั้งกุตประกาศสถาปนาอาณาจักรต้าเซีย (大夏 บ้านที่กของจีนเรียกว่าซีเซีย) และตั้งตนเป็นจักรพรรดิตามแบบจีน โดยมีเมืองหลวงอยู่ที่ซิงซิง (兴庆) หรือในปัจจุบันคือหยินชวน (银川) รวมทั้งไม่ยอมรับความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการกับราชวงศ์ช่งอีกต่อไป ราชวงศ์ช่งมีปฏิกิริยาต่อเรื่องนี้ในทันที เพราะลำพังการทำสนธิสัญญาฉนวนซึ่งยอมรับว่าจักรพรรดิเหลียวเป็น “โอรสแห่งสวรรค์” ก็เป็นเรื่องที่เสียเกียรติภูมิมากพออยู่แล้ว การจะยอมรับหยวนเฮ่าเป็น “โอรสแห่งสวรรค์” อีกองค์หนึ่งเป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้ ราชวงศ์ช่งจึงส่งกำลังเข้าไปปราบปรามหยวนเฮ่าเมื่อ ค.ศ. 1040 แต่ไม่สำเร็จ

ความพ่ายแพ้ของราชวงศ์ช่งต่ออาณาจักรซีเซียทำให้อาณาจักรเหลียวฉวยโอกาสเรียกร้องผลประโยชน์จากราชวงศ์ช่งมากขึ้น โดยใน ค.ศ. 1042 จักรพรรดิเหลียวซิงจง (辽兴宗 ครองราชย์ ค.ศ. 1031-1055) ส่งทูตมาเจรจาขอให้ราชวงศ์ช่งยกดินแดนกวานหนาน (关南旧地) ซึ่งเป็นพื้นที่ทางยุทธศาสตร์ตอนใต้ของปักกิ่งให้แก่อาณาจักรเหลียว ราชสำนักช่งไม่ยินยอมยกให้ แต่ยินยอมส่งเงินรายปีให้แก่อาณาจักรเหลียวเพิ่มเป็นปีละ 200,000 ตำลึง และผ้าไหมเพิ่มเป็นปีละ 300,000 พันเป็นกรณีพิเศษ โดยแลกเปลี่ยนกับการที่อาณาจักรเหลียวจะช่วยบีบให้อาณาจักรซีเซียยอมเป็นรัฐบรรณาการของราชวงศ์ช่งต่อไป (Mote, 1999: 71, 185; Tao, 1988: 61) เมื่อได้ผลประโยชน์ดังกล่าวเพิ่มขึ้น ในต้น ค.ศ. 1043

จักรพรรดิเหลียวซิงจงจึงส่งทูตไปขอให้หยวนเฮ่ายอมอ่อนน้อมต่อราชวงศ์ซ่ง ซึ่งหยวนเฮ่ายื่นข้อเสนอมว่าตนเองยินดีนับถือจักรพรรดิซ่งเหวินจง (宋仁宗 ครองราชย์ ค.ศ. 1023-1063) เป็นพระบิดา แต่จะไม่ยอมให้อาณาจักรซีเซียเป็นรัฐ บรรณาการของราชวงศ์ซ่ง (Tao, 1988: 62)

ฟูเป่ย์ (富弼 ค.ศ. 1004-1083) นักการทูตคนสำคัญของราชวงศ์ซ่งเป็นผู้นำ ในการคัดค้านข้อเสนอมของหยวนเฮ่าโดยให้เหตุผลว่า (1) หากราชวงศ์ซ่งไม่สามารถ บีบให้อาณาจักรซีเซียยอมเป็นรัฐบรรณาการ อาณาจักรเหลียวก็จะมองว่าราชวงศ์ซ่ง อ่อนแอและฉวยโอกาสเรียกร้องผลประโยชน์ต่าง ๆ มากขึ้นไปอีก และ (2) หาก ราชวงศ์ซ่งยอมรับว่าอาณาจักรซีเซียเป็นรัฐที่มีสถานะเท่าเทียมกับตน จักรพรรดิ เหลียวก็อาจอ้างได้ว่าในเมื่ออาณาจักรซีเซียเป็นรัฐบรรณาการของอาณาจักรเหลียว ราชวงศ์ซ่งซึ่งมีสถานะเทียบเท่ากับอาณาจักรซีเซียก็ควรเป็นรัฐบรรณาการของ อาณาจักรเหลียวเช่นกัน ขณะที่โอวหยางชิว (欧阳修 ค.ศ. 1007-1072) นักประวัติศาสตร์แห่งราชสำนักซ่งให้ความเห็นว่า หากยอมรับข้อเสนอมของ หยวนเฮ่าจนเกิดเป็นข้อตกลงสันติภาพ อาณาจักรเหลียวอาจทวงบุญคุณในฐานะ คนกลางในการติดต่อสื่อสารระหว่างราชวงศ์ซ่งกับอาณาจักรซีเซีย และเรียกร้อง ผลประโยชน์ต่าง ๆ เพิ่มขึ้น (Tao, 1988: 62-63) ในที่สุดราชสำนักซ่งก็ปฏิเสธไม่รับ ข้อเสนอดังกล่าว

การปฏิเสธของราชวงศ์ซ่งสร้างความไม่พอใจแก่หยวนเฮ่าเป็นอย่างมาก เขาได้พิจารณาแล้วเห็นว่าผู้ที่ได้ประโยชน์ที่แท้จริงจากความขัดแย้งระหว่าง ราชวงศ์ซ่งกับอาณาจักรซีเซียก็คืออาณาจักรเหลียว เพราะภัยคุกคามจากซีเซีย ทำให้ซ่งจำต้องยินยอมต่อข้อเรียกร้องต่าง ๆ ของเหลียว ขณะที่ซีเซียไม่ได้อะไรเลย (Mote, 1999: 185) เขาจึงหันมาดำเนินนโยบายบั่นทอนอำนาจของอาณาจักรเหลียว โดยในฤดูใบไม้ร่วงของ ค.ศ. 1043 ซีเซียได้ใช้กำลังรุกรานชายแดนที่ติดกับเหลียว และชักชวนให้ผู้นำกลุ่มชาติพันธุ์บางส่วนตีตนออกห่างจากเหลียวได้สำเร็จ จักรพรรดิ เหลียวซิงจงไม่พอพระทัยอย่างยิ่งและได้แจ้งให้ราชสำนักซ่งทราบว่าจะพระองค์จะใช้ กำลังทหารเข้าจัดการกับซีเซีย และขอให้ราชวงศ์ซ่งงดเว้นการทำข้อตกลงสันติภาพ ใด ๆ กับหยวนเฮ่า (Tao, 1988: 63-64)

คำขอของจักรพรรดิเหลียวซิงจึงทำให้ชนชั้นนำในราชสำนักช่งตกอยู่ในสภาวะ “กลืนไม่เข้า คายไม่ออก” เพราะหากทำตามคำร้องขอของอาณาจักรเหลียวราชวงศ์ช่งก็จะเสียโอกาสในการเจรจากับอาณาจักรซีเซีย แต่หากไม่ทำตามคำร้องขอ อาณาจักรเหลียวก็จะไม่พอใจและอาจใช้กำลังกับราชวงศ์ช่งได้ อี้วี่จิ้ง (余靖) เสนอให้รีบทำข้อตกลงสันติภาพกับซีเซียโดยเร็ว เพื่อให้หยวนเฮ่าทำสงครามกับเหลียวโดยไม่ต้องห่วงหน้าพะวงหลัง อีกทั้งสงครามระหว่างซีเซียกับเหลียวย่อมเป็นผลดีต่อราชวงศ์ช่ง ซึ่งฟูเป่ย์เห็นด้วยกับความคิดนี้ ขณะที่ไช่เซียง (蔡襄) ก็เห็นว่าการทำข้อตกลงสันติภาพกับซีเซียจะทำให้ราชวงศ์ช่งมีไฟไหม้ใหม่ในการจัดการความสัมพันธ์กับอาณาจักรเหลียว (Tao, 1988: 65) ดังนั้นในฤดูหนาวของ ค.ศ. 1044 จักรพรรดิช่งเหยินจงจึงทรงทำข้อตกลงสันติภาพโดยพระราชทาน “ของขวัญรายปี” (岁赐) แก่อาณาจักรซีเซีย อันประกอบไปด้วยผ้าไหมปีละ 150,000 พับ เงินปีละ 70,000 ตำลึง และใบชาปีละ 30,000 ชั่ง (斤) โดยแลกกับการที่หยวนเฮ่ายอมเรียกตนเองในเวลาที่สื่อสารกับจักรพรรดิราชวงศ์ช่งว่า “ข้าพระองค์” (臣) ซึ่งเป็นคำที่ขุนนางใช้เรียกแทนตัวเอง และเพื่อตัดปัญหาที่ว่าหยวนเฮ่าจะมีสถานะใดระหว่าง “กษัตริย์” (王) กับ “จักรพรรดิ” (皇帝) ช่งเหยินจงจึงเลี่ยงไปใช้คำว่า “ประมุข” (主) โดยแต่งตั้งให้เขาเป็น “ประมุขแห่งอาณาจักรซีเซีย” (夏国主) (Zhang, 2001: 214-215)

แม้ว่าการทำข้อตกลงกับอาณาจักรซีเซียใน ค.ศ. 1044 จะเป็นการใช้เงินแลกกับสันติภาพเฉกเช่นการทำสนธิสัญญาฉานยวนกับอาณาจักรเหลียวเมื่อ ค.ศ. 1005 แต่เมื่อพิจารณาจากความสัมพันธ์สามเส้า ช่ง-เหลียว-ซีเซีย แล้วจะพบว่าข้อตกลงดังกล่าวส่งผลดีต่อราชวงศ์ช่งเป็นอย่างมาก เพราะเท่ากับว่าเมื่อถึง ค.ศ. 1044 ราชวงศ์ช่งมีข้อตกลงสันติภาพกับทั้งอาณาจักรเหลียวและอาณาจักรซีเซีย ขณะที่ความสัมพันธ์ระหว่างเหลียวกับซีเซียเป็นไปอย่างลุ่มๆ ดอนๆ และมีการทำสงครามกันอยู่เป็นระยะ โอกาสที่เหลียวกับซีเซียจะร่วมมือกันเป็นพันธมิตรเพื่อรุกรานราชวงศ์ช่งจึงเป็นไปได้น้อย และเมื่อพิจารณาในมิติทางเศรษฐกิจแล้วจะพบว่าของขวัญรายปีที่ราชวงศ์ช่งส่งไปให้อาณาจักรซีเซียนั้นมีค่าเพียงเล็กน้อยเมื่อเทียบกับกำไรได้เปรียบดุลการค้า เพราะอาณาจักรซีเซียต้องพึ่งพาราชวงศ์ช่งในฐานะผู้จัดส่ง

สินค้าประเภทผ้าไหมแต่เพียงรายเดียว ขณะที่ราชวงศ์ซ่งแม้จะนำเข้าผ้าจากซีเซีย ก็จริง แต่เมื่อเวลาผ่านไปไม่นาน ราชวงศ์ซ่งก็ได้ผู้จัดส่งมารายใหม่คือ ราชรัฐชิงถิง (靑堂) หรือซีหนิง (西宁) ในปัจจุบัน³ ทำให้อาณาจักรซีเซียเป็นฝ่ายเสียเปรียบ ดุลการค้าจึงต้องนำเงินรายปีที่ราชวงศ์ซ่งมอบให้มาซื้อสินค้าจากซ่ง หรือเท่ากับว่า เงินรายปีดังกล่าวไหลกลับคืนสู่ราชวงศ์ซ่งทั้งหมด (Yoshinobu, 1983: 101)

การรุกรานของอาณาจักรจินและข้อตกลงสันติภาพเส้าซิงเมื่อ ค.ศ. 1141

เมื่อถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 12 ได้มีกลุ่มอำนาจใหม่ที่ท้าทายอาณาจักรเหลียวปรากฏตัวขึ้นในแมนจูเรีย นั่นคือกลุ่มของชาวหนี่ว์เจิน (女真) หรือที่ต่อมาในคริสต์ศตวรรษที่ 17 เปลี่ยนชื่อเป็น “หม่านโจว” (滿洲 หรือแมนจู) ผู้นำของชาวหนี่ว์เจินที่มีนามว่า หวานเหยียนอากระดูกัด่า (完顏阿骨打) ได้ประกาศตนเป็นจักรพรรดิแบบจีนและสถาปนาอาณาจักรจินใน ค.ศ. 1115 โดยมีราชธานีใหญ่อยู่ที่ฮุยหนิง (会宁 ปัจจุบันอยู่ในมณฑลเฮยหลงเจียง) และพระองค์มีพระนามหลังสิ้นพระชนม์ว่า จักรพรรดิจินไท่จู (金太祖 ครองราชย์ ค.ศ. 1115-1123) ราชวงศ์ซ่งซึ่งตระหนักถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจึงได้ส่งคณะทูตเดินทางข้ามทะเลไปทำที่ติดต่อขอซื้อผ้าจากอาณาจักรจินเมื่อ ค.ศ. 1118 จนนำไปสู่การเกิดสิ่งที่นักประวัติศาสตร์เรียกว่า “พันธมิตรทางทะเล” (海上之盟) ใน ค.ศ. 1120 โดยทั้งสองฝ่ายจะร่วมมือกันใช้กำลังจัดการกับอาณาจักรเหลียว และตกลงกันว่าเมื่ออาณาจักรเหลียวล่มสลาย ราชวงศ์ซ่งจะได้ดินแดนสิบหกหัวเมืองแถบเยียนจิงและหยุนโจวที่อาณาจักรเหลียวยึดไปตั้งแต่ ค.ศ. 938 กลับคืนมา (Zhang, 2001: 213) ซึ่งเป็นความปรารถนาที่มีมาตั้งแต่ก่อตั้งราชวงศ์

แม้กระนั้น ความร่วมมือทางทหารอย่างเป็นทางการยังเป็นรูปธรรมระหว่างราชวงศ์ซ่งกับอาณาจักรจินก็มิได้มีขึ้นในทันที เนื่องจากราชวงศ์ซ่งยังคงรอดูสถานการณ์สงครามระหว่างอาณาจักรเหลียวกับอาณาจักรจินเสียก่อน ต้องรอจนถึง ค.ศ. 1122 เมื่อ

³ ช่วง ค.ศ. 842 ถึง ค.ศ. 1247 บริเวณที่ราบสูงชิงไห่และทิเบตแตกแยกออกเป็นราชรัฐ (principality) จำนวนมาก หนึ่งในนั้นคือ ชิงถิง ดูประวัติและพัฒนาการของชิงถิงได้ใน Petech (1983: 174-179)

กองทัพจีนสามารถตีเมืองต้าติ่ง (大定) เมืองหลวงกลางของอาณาจักรเหลียวใต้ ราชวงศ์ซ่งซึ่งตระหนักว่าอาณาจักรเหลียวกำลังจะล่มสลายอย่างแน่นอนจึงได้ตัดสินใจส่งทหารเข้าไปตีเยียนจิงแต่ไม่สำเร็จ ทำให้การยึดเยียนจิงในปลายปีนั้นเป็นผลงานของทหารจีน ราชวงศ์ซ่งจึงมีอำนาจในการต่อรองค่อนข้างน้อยเมื่อต้องเจรจาทำข้อตกลงกับอาณาจักรจินใน ค.ศ. 1123 ในที่สุดอาณาจักรจินยินยอมยกเยียนจิงที่ตนเองยึดได้ให้แก่ราชวงศ์ซ่ง โดยแลกกับการที่ราชวงศ์ซ่งต้องจ่าย “ค่าเช่าเยียนจิง” (燕京代租钱) ให้แก่อาณาจักรจินปีละ 1,000,000 พวงเงิน พร้อมกับเงินรายปีอีกปีละ 500,000 ตำลึง (Zhang, 2001: 214) ราชสำนักซ่งเฉลิมฉลองการได้เยียนจิงซึ่งถูกอนารยชนยึดครองไปเกือบสองศตวรรษกลับคืนมาอย่างยิ่งใหญ่และประกาศนิรโทษกรรมนักโทษในเขตดังกล่าว ขณะที่ไซจิง (蔡京 ค.ศ. 1047-1126) อัครมหาเสนาบดีแห่งราชวงศ์ซ่งได้ถวายฎีกาต่อองค์จักรพรรดิโดยระบุว่า บัดนี้อาณาจักรเหลียวล่มสลายแล้ว และอาณาจักรนับหมื่นพากันแสดงความอ่อนน้อมต่อราชวงศ์ซ่งจนเกิดสันติภาพ (Tao, 1988: 93-94)

อย่างไรก็ตาม สถานการณ์กลับพลิกผันอย่างรวดเร็วเมื่อจักรพรรดิจินไท่จู่ สิ้นพระชนม์ลงไม่กี่เดือนหลังทำข้อตกลงกับราชวงศ์ซ่ง พระราชอนุชาของพระองค์คือจักรพรรดิจินไท่จง (金太宗 ครองราชย์ ค.ศ. 1123-1135) ทรงหันมาทำสงครามขยายอำนาจลงทางทิศใต้ต่อไปโดยใช้กรณีที่ราชวงศ์ซ่งให้ที่พักพิงแก่แม่ทัพผู้แปรพักตร์ของอาณาจักรจินนามว่า จางเจวี่ (张觉) เมื่อ ค.ศ. 1123 เป็นข้ออ้างในการรุกราน นครไคเฟิง เมืองหลวงของราชวงศ์ซ่งถูกยึดครองในเดือนมีนาคม ค.ศ. 1127 อดีจักรพรรดิซ่งฮุ่ยจง (宋徽宗 ครองราชย์ ค.ศ. 1101-1125) และจักรพรรดิซ่งชินจง (宋钦宗 ครองราชย์ ค.ศ. 1126-1127) ถูกจับเป็นเชลยและถูกย้ายไปอยู่ในแมนจูเรีย ขณะที่เจ้ากั๋ว (赵构) พระราชอนุชาของจักรพรรดิซ่งชินจงได้หลบหนีไปทางทิศใต้และสถาปนาพระองค์ขึ้นเป็นจักรพรรดิซึ่งมีพระนามหลังสิ้นพระชนม์ว่า จักรพรรดิซ่งเกาจง (宋高宗 ครองราชย์ ค.ศ. 1127-1162) โดยตั้งเมืองหลวงอยู่ที่ หลินอัน (临安) หรือปัจจุบันคือหางโจว (杭州) นักประวัติศาสตร์จึงเรียกราชวงศ์ซ่งจนถึง ค.ศ. 1127 ว่า “ราชวงศ์ซ่งเหนือ” (北宋) และเรียกยุคหลังจากนั้นว่า “ราชวงศ์ซ่งใต้” (南宋)

การที่อาณาจักรจินเข้ายึดครองภาคเหนือของจีนทำให้ราชวงศ์ซ่งใต้ไม่มีเขตแดนติดต่อกับอาณาจักรซีเซียอีกต่อไป⁴ จึงเหลือแต่อาณาจักรจินเท่านั้นที่เป็นภัยคุกคามความมั่นคงของราชวงศ์ซ่ง โดยหลัง ค.ศ. 1127 อาณาจักรจินยังคงพยายามทำสงครามบุกยึดราชวงศ์ซ่งใต้ต่อไป แต่ไม่ประสบความสำเร็จ และเมื่อเข้าสู่ต้นทศวรรษ 1130 จักรพรรดิแห่งอาณาจักรจินจึงหันมาเสนอการเจรจาสันติภาพกับราชวงศ์ซ่งใต้จนมีการเจรจาอย่างไม่เป็นทางการตั้งแต่ ค.ศ. 1132 และเมื่ออดีตจักรพรรดิซ่งซุ่ยจงสิ้นพระชนม์ในแมนจูเรียเมื่อ ค.ศ. 1135 อาณาจักรจินก็แสดงความยินดีที่จะส่งพระศพกลับคืนไปให้ราชวงศ์ซ่งใต้ (Kuhn, 2009: 77) ในขณะที่นั้นเองราชสำนักซ่งกำลังมีการถกเถียงกันระหว่างฝ่ายสนับสนุนการทำสงครามยึดภาคเหนือกลับคืนมาซึ่งนำโดยแม่ทัพเยว่เฟย (岳飞 ค.ศ. 1103-1142 คนไทยเรียกว่ากั๊กฮุย) กับฝ่ายสนับสนุนสันติภาพนำโดยอัครมหาเสนาบดีจินฮูย (秦桧 ค.ศ. 1090-1155) และเพื่อให้การเจรจาสันติภาพกับอาณาจักรจินเป็นไปอย่างไร้อุปสรรค จักรพรรดิซ่งเกาจงจึงตัดสินพระทัยเข้ากับฝ่ายจินฮูยและกำจัดเยว่เฟย⁵ นำไปสู่ข้อตกลงใน ค.ศ. 1141 ที่ระบุว่าจักรพรรดิราชวงศ์ซ่งจะเรียกพระองค์เองเวลาสื่อสารกับจักรพรรดิแห่งอาณาจักรจินว่า “ข้าพระองค์” (臣) พร้อมกับส่ง “บรรณาการรายปี” (岁贡) ให้แก่อาณาจักรจินปีละ 250,000 ตำลึง และผ้าไหมปีละ 250,000 พับ และใช้แม่น้ำหวย (淮河) เป็นแนวแบ่งเขตระหว่างสอง

⁴ อาณาจักรซีเซียล่มสลายใน ค.ศ. 1227 จากการรุกรานของชาวมองโกล

⁵ นักประวัติศาสตร์บางคนให้ความเห็นว่า การตัดสินพระทัยของจักรพรรดิซ่งเกาจงในการทำข้อตกลงสันติภาพกับอาณาจักรจินอาจมีเหตุผลทางการเมืองภายในและเหตุผลส่วนพระองค์แฝงอยู่ ดีเตอร์ คูห์นมองว่าซ่งเกาจงทรงทำตามปฐมจักรพรรดิซ่งไท่จูผู้ใช้ “จอกเหล้ารับอำนาจทหาร” (杯酒释兵权) เมื่อ ค.ศ. 961 เพื่อให้แม่ทัพผู้มีบารมีมีอำนาจมากเกินไป เยว่เฟยผู้เป็นแม่ทัพที่มีบารมีและมีจุดยืนเกี่ยวกับอาณาจักรจินตรงข้ามกับพระองค์จึงอาจเป็นภัยคุกคามต่อราชบัลลังก์ได้ (Kuhn, 2009: 77-78) ขณะที่เอฟ ดับเบิลยู โมด มองว่าซ่งเกาจงทรงยุติการทำสงครามกับอาณาจักรจินด้วยเกรงว่าหากเดินหน้าทำสงครามต่อไป อาณาจักรจินอาจแก้ปัญหาโดยส่งตัวอดีตจักรพรรดิซ่งซิงจงผู้เป็นพระเชษฐากลับสู่อำนาจซึ่งได้ ซึ่งจะบั่นทอนความชอบธรรมในราชบัลลังก์ของซ่งเกาจงในทันที ฉะนั้น การทำข้อตกลงสันติภาพเป็นทางเลือกที่ปลอดภัยสำหรับพระองค์มากกว่า (Mote, 1999: 306) แต่ไม่ว่าเหตุผลที่แท้จริงจะเป็นอย่างไร การพิจารณาถึงปัจจัยเหล่านี้พอจะทำให้เห็นว่า การที่ผู้คนทั่วไปเปรียบเปรยเยว่เฟยกับจินฮูยว่าเป็นเสมือนการต่อสู้ระหว่าง “ความดี” กับ “ความชั่ว” หรือระหว่าง “ขุนนางตงฉิน” (忠臣) กับ “ขุนนางกั๊กฉิน” (奸臣) นั้นเป็นเรื่องที่จะต้องทบทวนกันใหม่

ฝ้าย (Zhang, 2001: 218-219) และด้วยเหตุที่ข้อตกลงฉบับนี้ทำขึ้นในรัชศกเส้าซิง (绍兴) ของจักรพรรดิซ่งเกาจง นักประวัติศาสตร์จึงเรียกข้อตกลงฉบับนี้ว่า “ข้อตกลงสันติภาพเส้าซิง” (绍兴和议)

แม้ว่าข้อตกลงสันติภาพเส้าซิงจะทำให้ราชวงศ์ซ่งตกเป็นรัฐบริวารการของอาณาจักรจินอย่างเป็นทางการ หากแต่ข้อตกลงดังกล่าวก็ทำให้สงครามที่ดำเนินมาเกือบสองทศวรรษยุติลงได้และแผ่นดินราชวงศ์ซ่งก็กลับคืนสู่ความสงบอีกครั้งหนึ่ง ดังที่เอฟ ดับเบิลยู โมต เขียนไว้ในหนังสือของเขาว่า

เกาจงอาจทรงรู้สึกผิดที่ไม่ยอมต่อต้านการรุกราน (ของอาณาจักรจิน) อย่างเด็ดเดี่ยว ซึ่งถ้าทรงทำเช่นนั้นพระองค์อาจได้ดินแดนบางส่วนที่เสียไปกลับคืนมาก็เป็นได้ แต่เราก็ไม่อาจพูดได้ว่าพระองค์ไม่เคยสำรวจประสบการณ์อันยาวนานของราชวงศ์ซ่งเหนือในการรักษาสันติภาพอย่างมั่นคงผ่านการทำสนธิสัญญากับราชวงศ์เหลียวของชาวจีนพื้น พระองค์คงได้ข้อสรุปแล้วว่า สันติภาพที่แม้ว่าจะได้มาอย่างขมขื่นเป็นสิ่งที่จะรักษาราชวงศ์ของพระองค์เอาไว้ และประโยชน์ที่ประชาชนได้รับนั้นมีน้ำหนักมากกว่าต้นทุนของการทำสงคราม (Mote, 1999: 307)

ขณะที่ดีเตอร์ คูห์น มองว่าในเมื่อไม่มีทางเลือกอื่นที่จะทำให้ราชวงศ์ซ่งได้รับชัยชนะทางทหาร การทำข้อตกลงสันติภาพในครั้งนี้ก็มิได้เป็นสิ่งที่เลวร้ายนัก (Kuhn, 2009: 79-80) และเมื่อได้จังหวะหรือเกิดสถานการณ์ที่เหมาะสม ราชวงศ์ซ่งก็ถือโอกาสแก้ไขข้อตกลงที่ทำเอาไว้ ดังเช่นใน ค.ศ. 1161 เมื่อให้หลิงหวาง (海陵王 ครองราชย์ ค.ศ. 1149-1161) จักรพรรดิแห่งอาณาจักรจินทรงละเมิดข้อตกลงสันติภาพเส้าซิงและนำทัพข้ามแม่น้ำหวยลงมา แต่ด้วยความผิดพลาดทางยุทธวิธี ประกอบกับความวุ่นวายทางการเมืองภายในราชสำนักจินทำให้พระองค์ฝ้ายแพ้ราชสำนักซ่งจึงใช้โอกาสนี้ทำข้อตกลงฉบับใหม่ซึ่งมีใจความสำคัญว่า จักรพรรดิราชวงศ์ซ่งเปลี่ยนคำเรียกพระองค์เองจาก “ข้าพระองค์” (臣) เป็น “หลาน” (侄) โดยจักรพรรดิจินมีสถานะเป็น “อา” (叔) รวมทั้งเปลี่ยนคำว่า “บรรณาการรายปี” (岁贡) เป็น “เงินรายปี” (岁币) ตามเดิม นอกจากนี้ยังลดจำนวนเงินรายปีลงจากปีละ

250,000 ตำลึง เหลือ 200,000 ตำลึง และลดจำนวนผ้าไหมจากปีละ 250,000 พับ เหลือ 200,000 พับ (Zhang, 2001: 219) และด้วยเหตุที่ข้อตกลงฉบับนี้ทำขึ้นใน ค.ศ. 1165 ตรงกับรัชศกหลงซิง (隆兴) ของจักรพรรดิซ่งเสี่ยวจง (宋孝宗 ครองราชย์ ค.ศ. 1162 -1189) นักประวัติศาสตร์จึงเรียกข้อตกลงฉบับนี้ว่า “ข้อตกลงสันติภาพ หลงซิง” (隆兴和议) ซึ่งทำให้ราชวงศ์ซ่งพ้นจากการเป็นรัฐบรรณาการของ อาณาจักรจินอย่างน้อยในเชิงสัญลักษณ์อักษร และการทำข้อตกลงสันติภาพถือเป็น แนวทางหลักที่ราชวงศ์ซ่งใช้กับอาณาจักรจินตลอดคริสต์ศตวรรษที่ 12

การเติบโตของจักรวรรดิมองโกลและการล่มสลายของราชวงศ์ซ่ง ในคริสต์ศตวรรษที่ 13

ในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 12 ได้มีกลุ่มอำนาจใหม่ที่ท้าทายอาณาจักรจิน ปรากฏตัวขึ้นในมองโกเลีย นั่นคือกลุ่มของเตมูจิน (铁木真 ค.ศ. 1162-1227) ผู้ซึ่ง รวบรวมชาวมองโกลขึ้นเป็นปึกแผ่น และสถาปนาตนเองเป็นข่านนามว่า “เจงกิสข่าน” (成吉思汗) เมื่อ ค.ศ. 1206 และมีพระนามในภายหลังว่าจักรพรรดิหยวนไท่จู (元太祖) การปรากฏตัวของเจงกิสข่านทำให้ราชวงศ์ซ่งประเมินสถานการณ์ใหม่ โดยช่วงที่มองโกลกำลังเติบโตใหญ่และอาณาจักรจินกำลังมีข้อพิพาทชายแดนกับ อาณาจักรซีเซียอยู่นั้น จักรพรรดิซ่งหนิงจง (宋宁宗 ครองราชย์ ค.ศ. 1194-1224) โดยคำแนะนำของอัครมหาเสนาบดีหานทัวโจ้ว (韩侂胄) ได้ประกาศสงครามกับ อาณาจักรจินเมื่อเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1206 เพื่อหวังยึดภาคเหนือกลับคืนมา แต่ก็ ประสบความพราชัยจนต้องทำข้อตกลงฉบับใหม่เมื่อ ค.ศ. 1208 ซึ่งกำหนดให้ความสัมพันธ์ระหว่างจักรพรรดิจินกับจักรพรรดิราชวงศ์ซ่งเปลี่ยนจาก “อากับหลาน” (叔侄关系) เป็น “ลุงกับหลาน” (伯侄关系) ซึ่งทำให้อาณาจักรจินมีสถานะอาวุโสมากขึ้น อีกทั้งราชวงศ์ซ่งต้องจ่ายเงินรายปีเพิ่มเป็นปีละ 300,000 ตำลึง และผ้าไหมเพิ่ม เป็นปีละ 300,000 พับ และยังต้องจ่าย “เงินรางวัลแก่ทหาร” (犒军银) หรือ ค่าปฏิกรรมสงครามแก่อาณาจักรจินอีก 3,000,000 ตำลึงอีกด้วย (Zhang, 2001: 220) และด้วยเหตุที่ข้อตกลงดังกล่าวทำขึ้นในรัชศกเจียติ่ง (嘉定) นักประวัติศาสตร์ จึงเรียกข้อตกลงฉบับนี้ว่า “ข้อตกลงสันติภาพเจียติ่ง” (嘉定和议)

การปรับเปลี่ยนท่าทีของราชวงศ์ซ่งต่ออาณาจักรจินเกิดขึ้นอีกครั้งหนึ่ง หลัง ค.ศ. 1211 เมื่อ เจงกิสข่านเริ่มทำสงครามรุกรานอาณาจักรจิน ราชวงศ์ซ่ง จึงยุติการส่งเงินรายปีใน ค.ศ. 1214 จนอาณาจักรจินไม่พอใจและทำสงครามกับ ราชวงศ์ซ่ง แต่ขณะนั้นอาณาจักรจินเองกำลังติดพันสงครามกับมองโกลทางทิศเหนือ จึงไม่สามารถเอาชนะราชวงศ์ซ่งทางทิศใต้ได้อย่างเด็ดขาด สถานการณ์ยืดเยื้อมา จนถึงต้น ค.ศ. 1233 เมื่อจักรวรรดิมองโกลส่งหวังจื้อ (王治) เป็นทูตมาติดต่อ ขอความร่วมมือกับราชวงศ์ซ่งเพื่อทำสงครามกำจัดอาณาจักรจิน ราชสำนักซ่งก็ยอมรับ ร่วมมือโดยหวังว่าชัยชนะจะทำให้ตนสามารถเอาดินแดนภาคเหนือที่อาณาจักรจิน ยึดไปตั้งแต่ ค.ศ. 1127 กลับคืนมาได้ (Peterson, 1983: 223)

การเป็นพันธมิตรเพื่อกำจัดอาณาจักรจินสะท้อนให้เห็นว่าราชสำนักซ่ง ประเมินจักรวรรดิมองโกลต่ำเกินไป โดยมองว่ามองโกลก็เหมือนนอกรายนอื่น ๆ ที่ผ่านมา ซึ่งแม้จะมีท่าทีก้าวร้าวและรุนแรง แต่ก็สามารถเจรจาสันติภาพได้โดยเอา วัตถุประสงค์หรือผลประโยชน์มาเป็นเครื่องล่อ (Peterson, 1983: 230) แต่เมื่ออาณาจักรจิน ถูกกองทัพพันธมิตรซ่ง-มองโกลพิชิตได้สำเร็จในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1234 ราชวงศ์ซ่งก็ไม่ได้คืนดินแดนกลับคืนมาอย่างที่คาดหวัง และเมื่อราชสำนักซ่งส่ง ข้าราชการเดินทางไปยังสุสานหลวงในมณฑลเหอหนานเพื่อเซ่นไหว้อดีตจักรพรรดิ ราชวงศ์ซ่งเหนือ ทหารมองโกลก็เข้ามาขวางขบวนเอาไว้ ในที่สุดราชสำนักซ่งตัดสินใจ ทำสงครามบุกยึดภาคเหนือคืนจากจักรวรรดิมองโกลในกลางปีนั้น หรือเรียกกันใน ประวัติศาสตร์ว่า “สงครามชิงสามราชธานี” (三京之战)⁶ โดยหวังใช้แม่น้ำเหลือง เป็นแนวป้องกันทางทหารแต่ก็ล้มเหลวและต้องถอยทัพกลับ จึงกล่าวได้ว่าการล่ม สลายของอาณาจักรจินทำให้ราชวงศ์ซ่งหมดหนทางที่จะใช้การทูตแบบยืดหยุ่นเพื่อ รักษาความอยู่รอดได้อีกต่อไป ทางเลือกเดียวที่เหลืออยู่ก็คือ การใช้กำลังทหารเพื่อ ป้องกันการรุกรานเอาไว้ให้นานที่สุด ซึ่งราชวงศ์ซ่งก็ใช้วิธีการนี้มาอีก 45 ปีจน ถูกจักรวรรดิมองโกลยึดครองอย่างสมบูรณ์ใน ค.ศ. 1279 รวมอายุของราชวงศ์ซ่ง ทั้งเหนือและใต้ 319 ปี

⁶ หมายถึงราชธานีตะวันออก ตะวันตก และใต้ของราชวงศ์ซ่งเหนือ อันได้แก่ ไคเฟิง ลั่วหยาง (洛阳) และอิ่งเทียน (应天) ตามลำดับ

บทสรุป

นักประวัติศาสตร์มักจะวิจารณ์ราชวงศ์ซ่งว่าอ่อนแอด้านการทหาร และเทียบไม่ได้กับความยิ่งใหญ่ในสมัยราชวงศ์ฮั่น (汉朝 202 ปีก่อน ค.ศ. - ค.ศ. 220) และราชวงศ์ถัง (Lor Sathirasut, n.d.: 167; Goodrich, 2007: 154) และนักวิชาการบางคนถึงกับลงความเห็นว่า การทูตจีนสมัยราชวงศ์ซ่งเป็น “การทูตขายชาติ” (卖国外交) ก็มี (Chen, 2004: 152) ความเห็นในลักษณะนี้ไม่นำเอาบริบทที่แวดล้อมราชวงศ์ซ่งมาประกอบการพิจารณาเท่าที่ควร เพราะตลอดยุคดังกล่าวจีนต้องเผชิญหน้ากับภัยคุกคามจากอาณาจักรเพื่อนบ้านทั้งสามที่อยู่ทางทิศเหนือและตะวันตกเฉียงเหนือ ได้แก่ อาณาจักรเหลียว อาณาจักรซีเซีย และอาณาจักรจิน แต่ด้วยความยึดหยุ่นทางการทูตและการไม่ยึดติดกับแบบแผนในระบบบรรณาการ แต่เพียงอย่างเดียวทำให้ราชวงศ์ซ่งสามารถรักษาตัวรอดมาได้ยาวนานถึงสามศตวรรษ แม้ว่าในท้ายที่สุดจะต้องปราชัยต่อจักรวรรดิมองโกลก็ตาม ดังที่ จอห์น แชนฟี เขียนไว้ในบทความของเขาว่า

นักประวัติศาสตร์ชาวจีนในหลายศตวรรษที่ผ่านมาพากันกล่าวโทษต่อความอ่อนแอทางการทหารของราชวงศ์ซ่ง และนโยบายที่ทำให้ความสำคัญกับพลเรือนมากกว่าทหาร แต่ทั้งราชวงศ์ฮั่นและราชวงศ์ถังต่างก็ไม่เคยเผชิญหน้ากับรัฐที่พัฒนาและทรงอำนาจที่เรียงแถวเข้ามา ความตั้งใจเชิงสัมฤทธิ์นิยมของราชวงศ์ซ่งที่จะประนีประนอมหลักการและสัญลักษณ์ในระบบบรรณาการ ไม่ว่ามันจะดูน่าอับอายเพียงใด ย่อมถือได้ว่าเป็นยุทธศาสตร์เพื่อความอยู่รอดที่ประสบความสำเร็จภายใต้สภาพการณ์ที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน (Chaffee, 2010: para. 7)

ความยึดหยุ่นทางการทูตของจีนสมัยราชวงศ์ซ่งสอดคล้องกับทัศนะของจอห์น คิง แพร่แบงก์ นักวิชาการจีนศึกษาคนสำคัญของโลกตะวันตกในคริสต์ศตวรรษที่ 20 ที่เคยตั้งข้อสังเกตว่า ระเบียบโลกของจีนภายใต้ระบบบรรณาการเป็นเพียง “แบบแผนในอุดมคติ” (ideal pattern) เท่านั้น (Fairbank, 1974: 12) และ

สอดคล้องกับทัศนะของไมเคิล เอช ฮันท์ ที่เสนอให้พิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของจีนโดยมองย้อนไปในประวัติศาสตร์อันยาวนาน ซึ่งจะพบว่าจีนมีแบบแผนและธรรมเนียมที่หลากหลายในการดำเนินความสัมพันธ์กับโลกภายนอก และสิ่งดังกล่าวยังคงปรากฏร่องรอยให้เห็นในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของจีนยุคใหม่ (Hunt, 1996: 5) ด้วยเหตุนี้ ในคริสต์ศตวรรษที่ 21 ที่ทั่วโลกกำลังจับตามองบทบาทที่เพิ่มขึ้นของสาธารณรัฐประชาชนจีนในเวทีโลก การทำความเข้าใจกับแบบแผนและธรรมเนียมอันหลากหลายตามที่กล่าวมาจะเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยให้เราทำความเข้าใจ วิเคราะห์ และคาดหมายเกี่ยวกับบทบาทและทิศทางของจีนในปัจจุบันและอนาคตได้อย่างรอบด้านมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- Chaffee, John. (2010). Song China and the Multi-State and Commercial World of East Asia. **Crossroads: Studies in the History of Exchange Relations in the East Asian World**, 1(2). Retrieved June 19, 2012, from http://www.eacrh.net/ojs/index.php/crossroads/article/view/4/Vol1_Chaffee_html.
- Chen, Xiangyang. (2004). *Zhongguo Mulin Waijiao*. (In Chinese) [China's Good-Neighbour Diplomacy]. Beijing: Current Affairs Press.
- Fairbank, John K. (1974). A Preliminary Framework. In John K. Fairbank (Ed.), **The Chinese World Order**. (pp. 1-19). Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Goodrich, Carrington L. (2007). *Prawattisat Chine*. (In Thai) [A Short History of the Chinese People] (Sivaraksa, Sulak. Trans.). Bangkok: Kledthai.

- Hunt, Michael H. (1996). **The Genesis of Chinese Communist Foreign Policy**. New York: Columbia University Press.
- Kuhn, Dieter. (2009). **The Age of Confucian Rule: the Song Transformation of China**. Cambridge, MA: Belknap Press of Harvard University Press.
- Lee, Choon S. (1988). **The Origin, Functions, and Nature of the Tributary System in the Chou Times**. Ph.D. dissertation in History, Department of History, University of Kansas. Ann Arbor: MI: University Microfilms International.
- Lor Sathirasut. (n.d.). **Prawat Wattanatham Chine**. (In Thai) [A Cultural History of China]. Bangkok: Kor Kai
- Mote, Frederick W. (1999). **Imperial China 900-1800**. Cambridge: Harvard University Press.
- Petech, Luciano. (1983). Tibetan Relations with Sung China and with the Mongols. In Rossabi, Morris (Ed.). **China among Equals: the Middle Kingdom and its Neighbors, 10th-14th Centuries**. (pp. 173-203). Berkeley, CA: University of California Press.
- Peterson, Charles A. (1983). Old Illusions and New Realities: Sung Foreign Policy, 1217-1234. In Rossabi, Morris (Ed.). **China among Equals: the Middle Kingdom and its Neighbors, 10th-14th Centuries**. (pp. 204-239). Berkeley, CA: University of California Press.
- Reischauer, Edwin O. and John K. Fairbank. (2510). **Oo Arayatham Tawan-ok**. (In Thai) [East Asia: The Great Tradition]. 4 Vols. (Thongprasert, Chamnong., Chusap, Nitat., Krairiksh, Vinita. and Khien Theerawit, Trans.). Bangkok: Social Science Association of Thailand.
- Tao, Jing-shen. (1988). **Two Sons of Heaven: Studies in Sung-Liao Relations**. Tucson, AZ: University of Arizona Press.

- Wang, Gungwu. (1983). The Rhetoric of a Lesser Empire: Early Sung's Relations with Its Neighbors. In Rossabi, Morris (Ed.). **China among Equals: the Middle Kingdom and its Neighbors, 10th-14th Centuries.** (pp. 47-65). Berkeley, CA: University of California Press.
- Yoshinobu, Shiba. (1983). Sung Foreign Trade: Its Scope and Organization. In Rossabi, Morris (Ed.). **China among Equals: the Middle Kingdom and its Neighbors, 10th-14th Centuries.** (pp. 89-115). Berkeley, CA: University of California Press.
- Zhang, Fan. (2001). *Zhongguo Gudai Jianshi*. (In Chinese) [A Concise History of Ancient China]. Beijing: Peking University Press.